

Feridun Andaç
Öykünün Dönemecinde

Öykünün Getirebileceği Tanıklık

I. Romanın Getirdiği Açılım

Saraybosna'ya yapacağım yolculuğa günler öncesinden başlamıştım. Kitaplar, haritalar, yaşanan iç savaşa dair yazılar arasında gezinip durmuştum.

Bazen, haritaların bir başına yetersiz kaldığını bilirim. Tanıklık değildir onlarınki, birer kılavuz, yol iz belirleyen... Bir yerin adı/tarihi, yer aldığı enlem boylamlar, sınırları, komşuları vb. burada görülebilir belki. Ama eksiktir hep haritaların gösterdikleri.

Gene de bir yolculukta ilk önce el altında bunları bulundurmak istersiniz.

Peki sonra?

Benim için, çoğunlukla, gideceğim ülkenin yazarı/çizeri, sanatçısı, aydını önceliklidir; özel mekânları gelir sonra da. Dahası o haritalara bakarken de, biraz bunların imgelerine bakarım, kendimce yeni bir 'yol haritası'/gezi seyrine çıkarırım.

Bosna-Hersek'e yüzümü döndüğümde, ilk adım atacağım Saraybosna'dan Mostar'a, oradan Travnik'e uzanan yol seyrimde belirleyici olan bu ülkenin yakın tarihte yaşadığı iç savaş kadar, oluşan edebiyatın yansırıydı.

İşte günler öncesinde başlayan yolculuğumda; hem yakın, hem de çok uzun bir zaman dilimini anlatan yazarlara dönmüştüm yüzümü.

Ivo Andriç'in, Meşa Selimoviç'in romanlarında o uzak zamanın tanıklığı vardı. Hem ülke coğrafyasının hem de Balkanlar'ın önemli bir tarihsel dönemecinin yansılarını getiriyordu romancılar.

Selimoviç *Derviş ve Ölüm*'de, *Kale*'de bu tanıklığın diliyle konuşuyordu.

Andriç ise; *Drina Köprüsü*'nde olsun, dilimize kazandırılan diğer iki romanında (*Travnik Günlüğü*, *Ömer Paşa*) olsun; Vişegrad, Travnik-Saraybosna'nın tarihsel toplumsal gerçekliği-ni dönemin olayları ekseninde dile getirmeyi yeğliyordu.

Ortaya konulan insanlık durumlarını yansıtmada romancının bakış açısı kadar yaşanan olayların seyri, gelişme biçimi de belirleyicilik kazanmıştır.

Buradan bakınca, romanın/romancının, ister istemez dönemsel gerçeklikleri önceleyerek, oradan insanın serüvenine yöneldiğini gözleriz.

Yani en temel gerçeklik tarihsel zamanın belirleyici öğeleriyle bir arada verilir, verilmek zordur da.

Selimoviç'i, Andriç'i romancı yanlarıyla biliyordum. Romanlarıyla getirdikleri birikim hem yöreyi hem de yörenin tarihsel konumunu bilmemde yararlıydı. Ama gelin görün ki bu yöre insanının gerçeğini anlama/tanımadaki çok yeterli olduklarını söyleyemeyeceğim.

Bunun iki temel nedeni vardı: İlki, romanlarını tarihsel/dönemsel gerçeklikler ekseninde kurguladıkları için insan gerçeğini o tarihsel/dönemsel olayların bir parçası olarak görmeleri idi. Diğeri de, o kişiliklere yüklenen misyon, dönem/zaman gerçeğiyle sınırlıydı. Kendi olabilmek düşüncesine göre karakterize edilmemişlerdi.

Daha yakın zamana bakabilmek, insani durumların gerçekliğini, duyuş/hissediş biçimini görebilmek için yüzümü öykü/anlatı yazarlarına dönmüştüm bu kez de.

Miljenko Jergoviç'in *Sarajevo Marlboro* kitabı ile Velibor Çoliç'in *Bosnalılar*'ı vardı elimin altında.

Juan Goytisolo ile Peter Hanke'nin iç savaş gerçeğine tanıklık eden anlatılarını okumuştum. Goytisolo'nun nesnellığı karşısında Peter Handke'nin yanlı/tafagir bakışı burayı anlamak için ipuçları veriyordu elbette.

Olup bitene gözlemci/yorumsayıcı bir bakışı eninde sonunda onlarınki.

Aslanan şeydu: Bu yakın dönemde yaşanan kanlı savaşta savrulan, acı çeken, ölen, yaralanan insanların durumları nasıldı...

Çıkılan nokta ile varılan yer arasında olup bitenleri yaşayan 'insan' neredeydi?

Sanırım öykü asıl burada yatıyordu işte. O tek tek insanlık durumlarını hayatın akıp giden savruntusu içinden çekip çıkararak bize gösterecek olan öykünün tanıklığı asıl buradan başlıyordu.

Kuşkusuz, roman bir bellek sunuyordu, toplumun arka planını anlatıyordu... Bugüne bir köprüydü!...

II. Öykünün Tanıklığı

Jergoviç ile Çoliç'in kitaplarını havaalanında beklerken, uçakta okumaya başladım.

Bosnalılar'ı okudukça içim ezildi, yüreğim burkuldu. İlerleyemedim. Ara verdim.

An'ın tanıklığıyla gelenler sarsıcıydı... İnsanlık dramını yaşayanlarla yaşatanların ruh hali, o anki gerçekliğini başka bir dilde tanımlamak mümkün değildi.

Sarajevo Marlboro'nun bitmesini hiç istemedim. Yazar, bu duyguyu ilk anlatısında veriyordu size.

Altı günlük yolculuğumun zaman dilimlerine böldüm onun yirmi dokuz anlatısını.

Sokakta, araçta, kahvede, otel odasında, bir soluk alma anında Jergoviç'in getirdiği tanıklığın diliyle baktım Saraybosna'ya, Mostar'a, Travnik'e... Balkanlar'ın çözülme öyküsüne, küreselleşme salgınının insanlığı ne hale getirdiğine...

Sonra, Travnik'e doğru yola çıkmadan, oturup İvo Andriç'in *Bosna Hikâyeleri*'ni okumaya koyuldum.

Mostar'dan döndükten sonra ise Edisa Palikuca'nın Mostar'ı Unutma adlı kendi tanıklık öyküsünü okuma gereğini duydum.

Andriç, oradaki üç öyküsüyle (“Veli Paşa'nın Oynaşı”, “Macar Mustafa”, “Tek Gözlü Corcan ile Yabancı Kadın”) bugüne köprü olma işlevini başarıyla yerine getirdiğini söyleyebilirim. Özellikle de “Veli Paşa'nın Oynaşı” öyküsünde, tarihsel bir döneme içinden bakarken, sürüklenen noktada bir insanlık dramını dile getiriyordu. Mara'nın öyküsü böyle bir öykü... Düşkünlüğünün başlama ve bitme noktalarını çevre/toplum, egemen kılınan anlayışın baskısı ekleninde yansıtıyor Andriç.

Buradan bakınca öykünün getirebileceği tanıklığın ne/ler olabileceğini de düşündüm doğrusu:

- Dönemsel gerçeklikler.
- Tarihsel zaman,
- Yerin anlamı,
- Olup biten olayın izleri,
- İnsanlık durumları,
- An'ın gerçekliği.

III. Öykünün Kuşattığı Hayat, Hayatın Biçimlediği Öykü

William L. Randall'ın bir belirlemesini burada anabilirim:

“Hayattan hikâye olarak söz etmek anlamlıysa, yaşamaktan bir sanat olarak söz etmek de anlamlıdır, çünkü hikâye bir sanat biçimidir.”

Anımsamanın bilinci üzerine kurulan öyküde yaşam/sanat bileşkesinin belirleyiciliğini anlatıcının bakış açısı gösterir elbette... Yani sanatçının/öykücünün yaşama yordamı/düşünsel donanımı ele alıp işlediği herhangi bir durumu/olayı/konuyu anlamlandırma biçimlerini sunar...

Orada iç savaşa tanık iki yazarın yaşamdan yansıyanları ele alıp işleme biçimi kadar, bunları dile getirme nedeni de farklıdır.

İvo Andriç ile Mesa Selimoviç'de de gözlenen budur, Goytisolo ile Handke'de öne çıkan da.

Öyleyse, yazarın öykünün getirebileceği tanıklığı yeni bir bakış/duyuş/hissedişle ele alıp işleyebilmesinde kendi kimliğinin sınırlarını da aşabilmesi gerekmektedir.

“Evrensel dil” dediğimiz şeyi de işte o zaman yakalayabiliyor.

Velibor Çoliç'in bütün derdi o trajediyi insanlara anlatarak yaşanılanları göstermekti belki! Toplumun vicdanı olma misyonunu anımsayarak yazmıştı anlatısını.

Miljenko Jergoviç, bütünüyle bunların ayrımında bir yazardı. Dile getirdiklerinde görebildiklerimiz bu yanını anlatıyordu. Ama Çoliç'ten daha da ileride durduğu yer; öykünün getirebileceği tanıklıkta yazının/edebiyatın anlamı, kurulan 'yeni dil'in neleri içermesi gerektiğini her dem hissettirmesidir.

Jergoviç'in nasıl bir öykü anlattığını, hangi öyküleri yaşadığını, hangilerinin tanıklığını yaptığını görebilmek/hissedebilmek için kitabındaki son anlatısının son paragrafına göz atmak yeterli:

“Saraybosna'da yanan özel kitaplıkları tek tek saymak, hatta onları hatırlamak bile imkânsızdır. Neden hatırlayasınız ki? Ne var ki içindeki bütün kitapların yanması bir gün ve bir gece süren Saraybosna Üniversitesi Kütüphanesi'nin ve o ünlü belediye binasının kaderi, bütün yangınları söndüren bir yangın, kül ve tozun son efsanevi kutlaması olarak hatırlanacaktır. Her şey neredeyse tam bir yıl önce bir düdük sesi ve bir patlamadan sonra olup bitmişti. Belki de tam bu satırları okuduğunuz gün. Kitaplarını nazikçe okşa sevgili yabancı ve onların toz olduğunu aklından çıkarma.”

Öykünün getirebileceği tanıklığı bir başka kıydan anlatmayı sürdüreceğim.

YAZIDA SÖZÜ EDİLEN YAPITLAR (Meraklısına)

- *Derviş ve Ölüm*, Mesa Selimoviç; çev. Mahmut Kıratlı, Can Yay., 446 s.
- *Kale*, Meşa Selimoviç, çev. Suat Engüllü, Ötüken Yay., 2001, 517 s.
- *Drina Köprüsü*, Ivo Andriç; çev. Hasan Ali Ediz/Nuriye Müstakimoğlu, Altın Kitaplar, 1977, 412 s.
- *Travnik Günlüğü*, Ivo Andriç, çev. Tahir Alangu, İletişim Yay., 1999, 500 s.
- *Ömer Paşa*, Ivo Andriç, çev. Ali Berktay, İletişim Yay., 2004, 287 s.
- *Sarajevo Marlboro*, Miljenko Jergoviç, çev. Beliz Çoşar, İletişim Yay., 2001, 172 s.
- *Bosnalılar*, Velibor Çoliç, çev. Esin Talü-Çelikkan, YKY., 1996, 87s.
- *Saraybosna Yazıları*, Juan Gostisolo, çev. Ayşen Gür, Nisan Yay., 1996, 79 s.
- *Tuna, Sava, Morava ve Drina'ya Bir Kış Yolculuğu -Ya da Sırbistan'a Adalet- Bir Kış Yolculuğu'na Yaz Eki*; Peter Handke çev. Sezer Duru, Telos Yay., 1997, 130 s.
- *Bizi "Biz" Yapan Hikâyeler*, William L. Randall, çev. Şen Sürer Kaya, Ayrıntı Yay., 1999, 395 s.
- *Veli Paşa'nın Oynaştı*, Ivo Andriç, çev. Zeyyat Selimoğlu, Varlık Yay., 1994, 110 s.
- *Mostar'ı Unutma*, Edisa Palikuca, çev. Filiz N. Deniztekin, Varlık Yay., 1994, 143 s.

yeni **CD ve kasetler**

indirimli fiyatlarıyla sitemizde

imge.com.tr